

А. О. Сітковська,
к. е. н., Дніпропетровський державний аграрний університет

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

A. O. Sitkovska,
Dnipropetrovsk State Agrarian University

A COMPETITIVENESS OF AGRARIAN ENTERPRISES IS IN THE CONDITIONS OF DEEPENING OF EUROINTEGRATION RELATIONS

Розглянуто основні проблеми формування конкурентоспроможності аграрних підприємств та сформульовано їх конкурентні переваги в умовах розвитку євроінтеграційних відносин.

The main problems of competitive capacity of agrarian enterprises formiry are considered. It is formulated their competitive advantages in the condition of develepment of eurointegration relations.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, ринок, якість продукції.
Key words: competitive capacity, competitive adrantages, market, quality of production.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ

Одним із пріоритетних напрямів розвитку національної економіки є аграрний сектор. Конкурентні переваги аграрним підприємствам на зовнішніх ринках забезпечували високородючі чорноземи. Сучасний стан матеріально-технічного забезпечення та інвестиційного потенціалу аграрних товаровиробників, державна цінова політика на сільськогосподарську продукцію не дозволяють підприємствам вести конкурентну боротьбу не тільки на світовому, а й на внутрішньому ринку.

Формування конкурентоспроможності аграрних підприємств відбувається в умовах поглиблення інтеграційних відносин з європейськими країнами. Перед сільськогосподарськими товаровиробниками постає проблема виробництва продукції, яка повинна відповідати вимогам європейського ринку, що передбачає стабільність виробництва і відповідність якості та безпечності її міжнародним стандартам. Проведені в даному напрямі заходи на рівні держави призвели до певної стабілізації вітчизняного сільськогосподарського виробництва. Однак ряд питань із підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів залишається не вирішеними, а саме: виробництво основних видів продукції, які є конкурентними на зовнішньому ринку; забезпечення населення конкурентоспроможною продукцією вітчизняних товаровиробників з урахуванням обсягу імпорту, створення системи ефективного збуту продукції та відповідність її якості вимогам ринку тощо. При цьому слід дотримуватися твердження, що лише конкурентоспроможне підприємство може виготовляти конкурентоспроможну продукцію.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання міжгалузевої конкуренції при поглибленні інтеграційних процесів і міжнародних зв'язків дослід-

жено в працях К. Андрюса, О. Прахалада, Л. Теслера і інших. Основні теоретичні положення формування конкурентоспроможності підприємств розглянуті в працях вітчизняних вчених В. Андрійчука, С. Кваші, Д. Легези, М. Малика, В. Месель-Веселяка, Л. Михайлової, П. Саблука та інших. Їх зусиллями створений теоретико-методологічний фундамент дослідження даної проблеми, вирішено ряд її методичних та прикладних аспектів щодо інвестиційного, інноваційного, технологічного, ринкового та державного спрямування конкурентоспроможності підприємств галузі.

Водночас високий динамізм дії сучасних економічних, політичних і соціальних чинників в країні та посилення міжнародних зв'язків в умовах фінансової кризи загострили конкурентну боротьбу за ринки збуту між виробниками сільськогосподарської продукції не тільки на рівні країни, а й ближнього і дальнього зарубіжжя. Тому необхідний пошук нових шляхів покращення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є висвітлення проблем формування конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах розвитку євроінтеграційних відносин.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

На світових ринках на сьогоднішній день склалася непроста ситуація, яка пов'язана з наростаючою обмеженістю продовольства та природних ресурсів, постійним підвищенням цін на продукти харчування, тобто погіршується продовольча безпека країн світу. Для України вступ до Світової організації торгівлі та посилення євроінтеграційних відносин зумовило збільшення конкурентного тиску на сільськогосподарських товаровиробників інших країн. Рівень вітчизняних конкурентоспро-

можності аграрних товаровиробників на міжнародному ринку відносно невисокий через незадовільний стан матеріально-технічного забезпечення, використання застарілих витратних технологій, неврегульованість механізму кредитування, відсутність досвіду у більшості підприємств вести жорстку конкурентну боротьбу. Крім того, сучасний стан розвитку сільського господарства України не відповідає його потенційним можливостям та потребам населення. У країні зростання цін на продовольство відчуватиметься дуже гостро, оскільки значна частка доходів населення витрачається на продукти харчування. При цьому вітчизняні аграрні підприємства можуть використати як конкурентну перевагу сприятливий природно-кліматичний потенціал.

Підвищення ефективності аграрних підприємств значною мірою визначається забезпеченням умов конкуренції, а саме прозорістю функціонування товарних ринків, сприяння узгодженим діям вітчизняних суб'єктів господарювання, спрямованим на підвищення їх конкурентоспроможності на міжнародних товарних ринках, за умови недопущення усунення чи обмеження конкуренції на відповідних внутрішніх товарних ринках [2].

Ринковій конкуренції притаманна економічна боротьба між товаровиробниками, постачальниками і споживачами товарів за найвигідніших умов їх виробництва, реалізації або споживання. Це водночас метод вибору оптимального господарського рішення між ними. Економічна доцільність щодо вибору правильного рішення підтверджується станом ринкової рівноваги між попитом та пропозицією на конкретному ринку.

В умовах розвинених ринкових відносин конкуренція спонукає до пошуку нових, більш досконалих організаційних форм бізнесу, до розробки і впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Коли ринок сільськогосподарської продукції розглядати комплексно, як вважають дослідники, тобто " як ринок продавців і покупців і як структуризоване явище за окремими його сегментами (підсистемами), для яких притаманна своя ринкова інфраструктура, специфічність домінуючого на такому сегменті (продуктовому ринку) виду сільськогосподарської продукції, різне співвідношення між продавцями і покупцями та особливості дії важелів державного регулювання, то така точка зору навряд чи є справедливою" [1]. Дійсно, адже основна причина полягає в тому, що сільськогосподарські товаровиробники в переважній більшості не займаються заготівлею і переробкою сільськогосподарської продукції (якщо займаються, то в незначних обсягах), а реалізують її суб'єктам господарювання — переробним підприємствам сільськогосподарської продукції чи посередникам. Розрив у такій чисельності нерідко збільшується на місцевих ринках аж до появи покупців-монополістів. Через свою відносну незначну кількість переробні підприємства володіють сильною ринковою владою, диктуючи сільськогосподарським товаровиробникам умови збуту і реалізації продукції, перш за все, встановлюють ціни на неї.

Дієве конкурентне середовище в умовах ринкової економіки сприяє ефективному розміщенню ресурсів, що відповідає інтересам споживачів. Ринкові сили спонукають до зниження виробничих витрат, запроваджен-

ня інтенсивних технологій, виробництва принципово нових видів продукції та вдосконалення маркетингових стратегій. Проте неконтрольована дія ринкових чинників може призвести до руйнівних наслідків.

Сьогодні в Україні загострюються проблеми продовольчого забезпечення населення. Збільшення обсягу імпортованих товарів спостерігається навіть в основних видах сільськогосподарської продукції — зерно, цукор, м'ясо, фруктів та інших. Отже важливими завданнями є розробка механізмів регулювання системи аграрних ринків та підтримки вітчизняних аграрних підприємств-виробників сільськогосподарської продукції.

При формуванні конкурентних переваг аграрних підприємств вирішальну роль відіграє ефективність використання економічних ресурсів. Конкурентні переваги є характерним для певної галузі переліком чинників, що надають їй переваги перед іншими галузями, а також одним підприємствам галузі над іншими. Ці фактори не є постійними, вони змінюються залежно від, особливостей галузей, сегментів ринку, що обслуговуються, а також часу та етапу "життєвого циклу" галузі та підприємства. Для кожної галузі є свої специфічні вимоги до комбінації конкурентних переваг, але для розвитку підприємства будь-якої галузі кожний із них може стати інструментом перемоги в конкурентній боротьбі [4].

Так, для аграрних підприємств наслідками технологічних та управлінських прорахунків є відставання в показниках урожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тварин. Наприклад, надій на одну корову в Україні 3793 кг, у Німеччині — 6107 кг, Великобританії — 6794 кг, США — 9343 кг. Виробництво м'яса на 100 га (у забійній вазі) в Україні в 2008 р. складало 51,7 ц, США — 105 ц, Німеччині — 227 ц, Великобританії — 191 ц.

Отже, ступінь економічного виживання і адаптації суб'єктів аграрного ринку до підвищених світових вимог буде визначати рівень конкурентоспроможності продукції, що є змінною величиною в якісній та кількісній характеристиці. Якісні параметри продукції (ціна реалізації, собівартість), які враховуються при протистоянні конкурентів, є головним критерієм для покупця. Особливо важливого значення це набуває у зв'язку з розширенням сфери впровадження нових енергозберігаючих технологій виробництва сільськогосподарської продукції, якість якої в Україні, як свідчать результати досліджень, значно погіршується. Конкурентоспроможність продукції за її якісними характеристиками, поперше, підвищує конкурентоспроможність підприємства як суб'єкта ринку, по-друге, забезпечує вищу прибутковість виробництва, сприяє виходу суб'єктів ринку на зовнішній ринок, повніше задовольняє потреби суспільства [3].

Серед проявів успіху сільськогосподарських виробників у конкурентних умовах можна відзначити отримання адекватного прибутку від аграрної діяльності без необхідності пошуку додаткових заробітків, дотримання сільського укладу життя, здатність витримувати складні ринкові та погодні умови, наявність стійкої тенденції збільшення суми продажу, активів та площі землекористування, а також можливість передачі майна нащадкам.

Спроможність виходу на міжнародний ринок визначається внутрішніми чинниками (природа та унікальність конкурентної переваги фірми — властивості продукту, високий рівень технологічних процесів, відома торгова марка, організаційна структура, наявність ресурсів), специфікою галузі (конкурентна структура, початкові розміри ринку та перспективи росту, якість та витрати на засоби виробництва, маркетингова інфраструктура, вхідні та вихідні бар'єри), а також особливостями підприємства та країни (політичні, економічні та соціально-культурні характеристики — урядова політика, правові норми, практика стандартів та контролю, місцеві смаки та вподобання, географічне розміщення).

Визначальними факторами конкурентоспроможності на міжнародному ринку є забезпеченість економічними ресурсами (засоби виробництва, технології, інвестиції в людський капітал, навички менеджменту), характеристики продукції, стратегії фірм та галузева структура, контроль над каналами розподілу, інфраструктура та наявність зовнішніх ефектів, правове середовище, торговельна політика.

Для України пріоритетним напрямом конкурентної стратегії є євроінтеграція. Спрямовані на поглиблення співпраці заходи дозволили збільшити обсяги торгівлі з цим економічним угрупованням. Налагодження більш тісного співробітництва з ЄС передбачає побудову законодавчої бази стосовно конкурентного середовища у відповідності з європейською моделлю, яка ґрунтується на принципах, що мають на меті захист конкуренції та інтересів споживачів. Так, в країнах Єврозони забороняються договори, які можуть впливати на торговельні відносини між країнами-членами і мають на меті обмеження або порушення конкуренції в межах спільного ринку. Однак такі вимоги можуть не стосуватися угод, які супроводжуються підвищенням ефективності залучених до угоди фірм та забезпеченням виграшу для споживачів, коли обмеження конкуренції згідно угоди є визначальною умовою для досягнення вказаних цілей, а конкуренцію цілковито не ліквідовано. Крім того, забороняється будь-яке зловживання однією або кількома сторонами доміантною позицією в межах спільного ринку (експлуатаційною або ексклюзивно-винятковою). Зловживання експлуатаційного характеру може спостерігатися у випадках використання фірмою своїх ринкових позицій шляхом призначення завищених цін на свою продукцію, або заниження цін на засоби виробництва нижче рівня витрат постачальників. Для порушення правил ексклюзивно-виняткового типу притаманна поведінка, метою якої є створення вхідних та вихідних ринкових бар'єрів шляхом хижачького ціноутворення, відмови співробітничати або дій, спрямованих на акселерацію витрат конкурентів.

Аграрні підприємства-виробники сільськогосподарської продукції є найбільш вразливою ланкою продовольчого ланцюга на аграрному ринку. На них здійснюють економічний тиск як підприємства переробної промисловості, роздрібною торгівлі, так і підприємства-постачальники засобів виробництва. Частково цю проблему можливо розв'язати шляхом розвитку кооперативного руху та вдосконалення методів державного регулювання продовольчих ринків та механізмів субсидування.

Розвиток євроінтеграційних відносин дозволяє аграрним підприємствам виробляти продукцію й здійснювати пошук кращих можливостей її реалізації на ринках, що можуть забезпечити вищий рівень прибутків. Часто це поєднується з необхідністю участі в стратегічних альянсах. Цей процес вимагає високого рівня конкурентоспроможності аграрних підприємств та скорочення витрат на ланцюги постачання з метою зниження рівня трансакційних витрат. В умовах міжнародних ринків зменшуються географічні обмеження, розвиваються нові технології. Підвищенню рівня адаптивності вітчизняних аграрних підприємств до міжнародних умов та попиту сприяють інтеграційні зв'язки та технологічні інновації. При розробці технологій в аграрній сфері традиційно зосереджували увагу на технологічних прийомах та засобах виробництва з метою збільшення врожайності сільськогосподарських культур та продуктивності худоби, що сприяло зниженню виробничих витрат. Сьогодні нові маркетингові технології розширюють ринки збуту і гарантують кращий зв'язок між виробниками і споживачами. Перспективним джерелом нових продуктів є біотехнології, що дозволить виробляти сільськогосподарську продукцію, яка освоїть нові глобальні ринкові ніші, а використання електронної комерції дозволить розширити доступ до нових ринків збуту.

ВИСНОВКИ

Отже, освоєння міжнародних ринків справляє безпосередній позитивний вплив на внутрішню кон'юнктуру та доходи суб'єктів аграрного підприємництва. Для цього необхідно добиватися узгодженості зовнішньоторговельного та аграрного векторів економічної політики, що сприяє посиленню їх ефективності. Адаптація умов послаблення економічних можливостей аграрних підприємств програми стимулювання зовнішньоекономічної діяльності будуть неефективними. Водночас державні програми виходу на зовнішні ринки та надання експортних кредитних гарантій можуть сприяти росту ринкового потенціалу.

Вдале освоєння зовнішніх ринків є основою для поліпшення інвестиційного клімату, сталого економічного росту та довгострокових перспектив розвитку аграрного сектора економіки.

Література:

1. Андрійчук В.Г. Внутрішня будова ринку сільськогосподарської продукції: теоретико-методологічний аспект / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. — 2004. — № 3. — С. 29—35.
 2. Легеза Д.Г. Розвиток аграрного сектора України у сфері зовнішньої торгівлі / Д.Г. Легеза // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. праць ХДУТП. — 2010. — Вип. 2 (12). — С. 438—445.
 3. Малік М.Й. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія / М.Й. Малік, О.А. Нужна. — К.: ННЦ ІАЕ, 2007. — 270 с.
 4. Шепіцен А.О. Оцінка конкурентоспроможності аграрного підприємства / А.О. Шепіцен // Фінанси України. — 2003. — № 8. — С. 66—73.
- Стаття надійшла до редакції 11.03.2013 р.*